

Attraktive karriereveier og riktig kompetansemiks i skolen

Federici og Gjerustad ser på hvordan de sentrale aktørene har arbeidet for å sikre attraktive karriereveier i læreryrket og slik bidra til at nyutdannede og erfarne lærere blir i skolen.

ROGER ANDRÉ FEDERICI,
forskningsleder,
NIFU
roger.andre.federici@nifu.no
Foto: Per Kristian Lie Løwe

CAY GJERUSTAD,
forskningsleder,
NIFU
cay.gjerustad@nifu.no
Foto: NIFU

I grunnskolen er det iverksatt en rekke tiltak som skal styrke status, kompetanse og karrieremuligheter for kommende og eksisterende lærere i skolen. Dette manifesterer seg blant annet gjennom skjerpede opptakskrav i lærerutdanningene, en omfattende videreutdanningssatsing, nye krav til fordypning i undervisningsfagene og en utvidelse av lærerutdanningen til en femårig master.

Men dette, sammen med innføringen av en ny norm for lærertetthet, kan føre til lærermangel og økt bruk av ufaglærte lærere.

Ukvalifiserte lærere

En kartlegging gjort av NIFU indikerer at ukvalifiserte lærere gjennomfører omtrent 4–5 prosent av undervisningen i norsk skole. Sammenlignet med kvalifiserte lærere er disse yngre og har ofte kombinasjoner av flere og mindre stillinger.

“Tallene tyder på at lærerne i det store og hele opplever videreutdanningen som vellykket”

En stor andel av de ukvalifiserte lærerne i grunnskolen og i studieforberedende studieprogram (omtrent 4 av 10) har på et tidspunkt vært tilknyttet en lærerutdanning. Funnene tyder altså på at flere av dem har hatt en intensjon om å ta lærerutdanning – men ikke fullført denne.

I våre samtaler med ukvalifiserte lærere fremkommer det at mange opplever at de behersker oppgavene i klasserommet «godt nok». Flere tviler på om en lærerutdanning hadde medført at elevene fikk vesentlig bedre undervisning.

For ukvalifiserte lærere som er 30–40 år eller eldre, ser vi at det er mange praktiske og økonomiske forhold som gjør det vanskelig for dem å ta en lærerutdanning. Unntaket er de som underviser i videregående opplæring; der er det å fullføre praktisk-pedagogisk utdanning mindre omfattende enn å gjennomføre hele lærerutdanningen.

Mange ukvalifiserte lærere ønsker lærerutdanninger med større fleksibilitet og mulighet for personlig tilrettelegging. Funnene fra kartleggingen tyder på at det er vanskelig for mange å få oversikt over eksisterende muligheter og opptakskrav, noe som øker sannsynligheten for at de forsvinner ut av læreryrket.

Omfattende videreutdanningsatsing

I St.meld. nr. 31 (2007–2008) *Kvalitet i skolen* ble det lagt særlig vekt på at lærernes kompetanse er den aller viktigste enkeltfaktoren for elevenes læring. I meldingen ble det understreket at lærere må ha både faglig, didaktisk og pedagogisk kompetanse.

Satsingen *Kompetanse for utvikling* for perioden 2005–2008 fremmet i stor grad etterutdanning av lærere i form av kortere kurs og samlinger initiert av skoleeierne. Vi har senere sett en dreining mot formell videreutdanning på universitets- og høgskolenivå som gir studiepoeng.

Formålet med strategien *Kompetanse for kvalitet* fra 2015 har vært å styrke elevenes læring og motivasjon i grunnopplæringen ved å øke læreres og skolelederes kompetanse. Den nye strategien er resultatet av et samarbeid mellom KS, arbeidstakerorganisasjonene, lærerutdanningene og statlige utdanningsmyndigheter. Partene har ansvar for ulike deler av strategien og bærer sammen ansvaret for at den kan realiseres.

I strategien inngår at deltakerne skal frigjøres fra deler av sine ordinære oppgaver, slik at de har tid til å følge undervisning og studere. Både statlige utdanningsmyndigheter, skoleeiere og den enkelte deltaker skal bidra til å gjøre dette mulig. Studiene skal i hovedsak gjennomføres som fjernstudium og være organisert gjennom en veksling av samlinger og nettbaserte studier.

Det kan tenkes at kompetanseutvikling, som videreutdanning, øker tilhørigheten til arbeidsplassen og dermed sjansen for at lærere forblir i skolen.

Videreutdanning for lærere

Evalueringer gjort av NIFU indikerer at deltakerne synes studiene er tilrettelagt på en god måte ved studiestedene og skolene, og at studiene har høy faglig kvalitet og et praksisnært innhold. De er mer fornøyd med de faglige enn de fagdidaktiske sidene.

God tilrettelegging på arbeidsstedet betyr mye for hvordan deltakerne opplever studiet. Lærere som forteller at skolen deres har positive holdninger til kunnskapsdeling, sier i større grad enn lærere ved andre skoler at de kommer til å endre praksis. Det som i størst grad ser ut til å begrense muligheten for at man lykkes

“Nye roller og karriereveier som lærerspesialist kan gjøre skolen mer attraktiv for nye og etablerte lærere”

med Kompetanse for kvalitet-strategien, er kulturen på skolen der deltakerne jobber.

Rundt seks av ti lærere er enig i at videreutdanningen har vært utgangspunkt for refleksjon over egen praksis, gjort dem mer engasjert i arbeidet, forbedret måten de underviser/praktiserer på, gitt elevene større faglig utbytte og gitt ideer til å jobbe mer praktisk med elevene. Tallene tyder på at lærerne i det store og hele opplever videreutdanningen som vellykket. Det kan være at et slikt tiltak får flere lærere til å bli lenger i jobben, men dette har det ikke vært forsket på i Norge ennå.

Lærerspesialister

Nye roller og karriereveier som lærerspesialist kan gjøre skolen mer attraktiv for nye og etablerte lærere, men er langt fra etablerte karriereveier.

Ordningen skal blant annet motvirke at dyktige lærere søker seg bort fra skolen fordi de savner utfordringer. Det karrieremessige incentivet består av faglige utviklingsoppgaver understøttet av økt lønn, eventuelt i kombinasjon med nedsett undervisningstid. Ved siden av de nye oppgavene skal lærerspesialisten fortsatt være vanlig lærer og undervise elever i klasserommet.

I evalueringen av ordningen som ble gjennomført av NIFU og NTNU Samfunnsforskning, ser vi at lærerspesialistordningen er et tiltak som kombinerer profesjonsutvikling gjennom en tradisjonell, hierarkisk styringslinje (profesjonalisering ovenfra) og profesjonsutvikling som genereres hos den enkelte lærer og i lærerkollegiet (profesjonalisering innenfra).

Hovedkonklusjonen er at lærerspesialistordningen, slik denne fremstår etter de to første årene av piloteringen, foreløpig synes svakt forankret i en strategi for profesjonalisering innenfra, og derfor har kommet forholdsvis kort med hensyn til å utvikle skolen som en lærende organisasjon.

Nye yrkesgrupper i skolen

Nye yrkesgrupper i skolen ønskes velkommen som et tiltak for å redusere belastningen på lærerne, men også for å ivareta elevene på en bedre måte. Det arbeider rundt 500 barnevernspedagoger,

sosionomer og vernepleiere i barne- og ungdomsskolen, ca. halvparten av dem er vernepleiere. De har nesten 50 ulike stillingsbetegnelser, og rollen deres fremstår formelt sett uklar og dårlig forankret.

Ekspertgruppa om lærerrollen, som ble nedsatt av kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen i 2015, argumenterte for at flere profesjoner bør inn i skolen, blant annet fordi skolen har utfordringer på en rekke områder som går ut over lærerens kjernekompetanse.

Det er i dag godt forskningsbelegg for å hevde at profesjoner som helsesøstre og barnevernspedagoger, i samvirke med lærerne, kan bidra til å styrke elevenes utvikling og læringsmiljø. Ekspertgruppa anbefalte også at man bør satse mer på tverrprofesjonelt samarbeid.